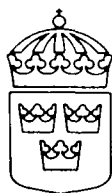


Utbildningsutskottets betänkande 1988/89:UbU6

Forskningsfrågor m.m.



1988/89
UbU6

Motionerna

1987/88:Ub512 av Birgitta Hambraeus (c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om tillsättningsförfarandet vid universiteten.

1987/88:Ub565 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari — såvitt nu är i fråga — yrkas

24. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts angående möjligheten att titelbefordra kvalificerade lektorer,

25. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts angående omvandling av utbildningsbidrag till doktorandtjänster,

26. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts angående graderade betyg på doktorsavhandlingar.

1987/88:Ub567 av Gustav Persson m.fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om översyn av tillsättningsförfarandet av professurer, forskningstjänster och högre utbildningstjänster vid universitet och högskolor.

1987/88:Ub626 av Pär Granstedt m.fl. (c) vari — såvitt nu är i fråga — yrkas

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om åtgärder för att främja rekryteringen till forskarutbildningen.

1987/88:Ub642 av Daniel Tarschys och Jan-Erik Wikström (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en utredning om villkoren för longitudinell forskning.

1987/88:Ub803 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari — såvitt nu är i fråga — yrkas

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts angående ojämn könsfördelning bland forskarna.

Motiveringen återfinns i motion 1987/88:A801.

1987/88:K403 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari — såvitt nu är i fråga — yrkas

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om forskningsetik och forskningsregister.

1987/88:K412 av Bengt Kindbom m.fl. (c) vari — såvitt nu är i fråga — yrkas

1988/89:UbU6

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utarbetande av etikregler m.m. för forskning och statistikproduktion.

1987/88:K431 av Anders Björck m.fl. (m) vari — såvitt nu är i fråga — yrkas

11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om användning av persondataregister vid forskning i enlighet med vad som i motionen anförts.

Utskottet

Vissa forskningsetiska frågor

Behovet av etikregler för forskning som bygger på användning av personuppgifter påtalas i motionerna 1987/88:K403 (fp) yrkande 10, 1987/88:K412 (c) yrkande 2, 1987/88:K431 (m) yrkande 11 och 1987/88:Ub642 (fp). Behovet är särskilt stort då det gäller användning av uppgifter om ett stort antal individer som följs under lång tid, s.k. longitudinell forskning. I motionerna framhålls att datainspektionen skall granska samkörningar av forskningsregister lika väl som samkörningar av administrativa register. Motionärerna stryker under att det är mycket viktigt att slå vakt om den personliga integriteten och att samtycke från de studerade måste finnas vid samkörningar av register. Eftersom det är viktigt att forskning av betydelse för samhället kan genomföras även i framtiden är det enligt motionerna väsentligt att forskningen genomförs på ett sådant sätt att allmänheten kan ha förtroende för forskarna. I motion 1987/88:Ub642 redovisas en rad exempel på longitudinell forskning inom olika discipliner och den nytta sådan forskning har. Motionärerna stryker under att det inte är något snävt egenintresse för berörda forskare att skapa goda betingelser för longitudinell forskning utan något som är av betydelse för hela samhället genom de vidgade kunskaper som kan tillföras.

Regeringen beslöt den 18 februari 1988 att tillkalla en särskild utredare med uppgift att granska vissa forskningsetiska frågor. I direktiven (dir. 1988:2) för utredningen redovisas den pågående diskussionen om forskningsetiska frågor, bl.a. hänvisas till de här aktuella motionsyrkandena. Utredningen skall avse rättsliga och andra förutsättningar för forskning som bygger på uppgifter om enskilda individer samt organisationen för forskningsetisk prövning. Utredaren skall göra en analys av gällande lagstiftning och pröva om den bör anpassas så att större hänsyn tas till forskningens speciella villkor och behov. I direktiven betonas att ingen forskare under återopande av forskningens frihet bör kunna företa sig sådant som strider mot det allmänna rättsmedvetandet i vad avser intrång i den personliga integriteten. Den samhälleliga regleringen bör vara så utformad att den inte motverkar utan medverkar till ett ökat ansvarstagande bland forskarna själva. Utredaren skall redovisa den existerande etiska granskningen inom det medicinska området och inom andra områden och bedöma om det

behövs en formell reglering av de organisatoriska formerna för etisk bedömning av forskningsprojekt. Uppdraget skall redovisas före den 1 april 1989.

Utskottet finner att önskemålen i motionerna om en översyn av de forskningsetiska frågorna tillgodoses genom den tillsatta utredningen. Arbetet skall vara klart i sådan tid att det kan förväntas ingå i underlaget för den kommande forskningspropositionen, som föreläggs riksdagen våren 1990. Riksdagen får således tillfälle att ta del av resultatet av utredningen i detta sammanhang. Mot denna bakgrund avstyrks motionerna 1987/88:K403 yrkande 10, 1987/88:K412 yrkande 2, 1987/88:K431 yrkande 11 och 1987/88:Ub642.

Tillsättande av tjänst som professor

Tillsättningen av tjänst som professor regleras i högskoleförordningen (1977:263).

Tillsättningsförfarandet bör enligt motionerna 1987/88:Ub512 (c) och 1987/88:Ub567 (s) ses över. I den förstnämnda motionen noteras att få högre tjänster inom högskolan innehas av kvinnor. Motionären menar att tillsättningsförfarandet har sin del i orsakerna till detta förhållande och föreslår bl.a. att de sakkunniga inte skall ha till uppgift att rangordna de sökande till en professorstjänst. De sakkunniga skall endast göra en bedömning av dem, och därefter skall det vara fakultetsnämndens uppgift att rangordna dem och lämna förslag. Nämnderna har enligt motionärens uppfattning lättare än de sakkunniga att väga in flera aspekter vid avgörandet, t.ex. jämställdhetslagens regler om att det underrepresenterade könet skall ha företräde, när två sökande har snarlik formell kompetens. Även i motion 1987/88:Ub567 betonas att jämställdhetsaspekter måste beaktas vid tillsättningsförfarandet. Motionärerna anför att i en översyn av tillsättningsförfarandet bör särskilt beaktas även frågor som rör rättssäkerhet, insyn, regler för utseende av sakkunniga, dessas arbetsformer, ämnesbeskrivningarna, garantier att gällande förordningar efterlevs och tidsåtgången.

Regeringen beslöt den 24 mars 1988 att en särskild utredare skall göra en översyn av proceduren vid tillsättande av tjänster som professor m.m. Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) och Sveriges Universitetsläraresförbund (SULF) hade påvisat problem i tillsättningsförfarandet och föreslagit en översyn. Enligt utredningsdirektiven (dir. 1988:9) skall inriktningen av översynen vara att förtydliga och förenkla för att göra systemet effektivare. Utredaren skall dels lämna de förslag som kan behövas till ändringar av högskoleförordningen i syfte att åstadkomma ett enhetligt tillsättningsförfarande, dels överväga om det behövs riktlinjer för de inslag i tillsättningsproceduren som i dag styrs av praxis. Utredaren skall pröva om andra högskoleorgan kan överta tjänsteförslagsnämndernas uppgifter. Jämställdhetsaspekten skall alltid beaktas som saklig grund vid tillsättning av statliga tjänster, varför utredaren skall belysa hur detta beaktas vid tillsättning av tjänster som professor. Resultaten av översynen skall redovisas före den 1 april 1989.

Utskottet finner att den nu pågående översynen skall ta upp sådana frågor som aktualiserats i de två motionerna. Syftet med motionerna är därför tillgodosett. Översynen skall avslutas i sådan tid att överväganden i frågan kan redovisas i samband med nästa forskningsproposition våren 1990. Med det anförda avstyrks motionerna 1987/88:Ub512 och 1987/88:Ub567.

Befordringstitlar

I motion 1987/88:Ub565 (fp) yrkande 24 begärs att det skall vara möjligt att titelbefordra kvalificerade lektorer inom högskolan. Motionärerna anför att många av dessa lektorer är kompetenta till tjänst som professor. Denna titel är utomlands en kvalitetstitel, medan den i Sverige är bunden till tjänsteinnehav. Högscolektorer har därför svårt att få tjänst utomlands. Därmed minskar möjligheterna att hämta nya impulser.

Vid riksmötet 1986/87 behandlades frågan om titelbefordring. Föredragande statsrådet anförde i proposition 1986/87:80 bl.a. att det är viktigt att stimulera och uppmuntra skickliga och erfarna lärare med utnyttjande av bl.a. systemet med lönefält. Tilldelningen av titlar utan förbindelse med ändringar av tjänsteställning, arbetsinnehåll i tjänsten eller lön ansågs inte ge den önskade effekten och även kunna medföra en nedvärdering av både professorstiteln och högscolektorstiteln. Utbildningsutskottet delade statsrådet bedömning (UbU 1986/87:26 s. 35—36). Utskottet kan inte finna att förhållandena har förändrats på denna punkt och föreslår att riksdagen med hänvisning till det anförda avslår yrkande 24 i motion 1987/88:Ub565.

Rekrytering av forskare och forskarstuderande

I motionerna 1987/88:Ub565 (fp) yrkande 25 och 1987/88:Ub626 (c) yrkande 9 begärs att samtliga *utbildningsbidrag för doktorander skall omvandlas till doktorandtjänster* i syfte att förbättra doktorandernas ekonomiska situation och främja rekryteringen till forskarstudier. Enligt motion 1987/88:Ub565 bör inga utbildningsbidrag finnas kvar efter budgetåret 1991/92. I motion 1987/88:Ub626 hemställs att regeringen skall lägga fram en plan för omvandlingen.

Riksdagen antog vid behandlingen av forskningspropositionen 1986/87:26 (bil. 6 s. 28) en plan för omvandling av totalt 696 utbildningsbidrag under tiden 1987/88—1989/90 till en total kostnad av 57 milj.kr. När dessa bidrag omvandlats återstår omkring 2 500 utbildningsbidrag. Utskottet (UbU 1986/87:26 s. 23—24) ansåg att den resursavvägning som skett i propositionen mellan å ena sidan forskarutbildningens behov och å andra sidan övriga forskningsbehov var rimlig. Riksdagen får i samband med nästa forskningsproposition våren 1990 tillfälle att ta ställning till frågan om fortsatt omvandling av utbildningsbidragen. Utskottet anser att riksdagen bör avslå motionerna 1987/88:Ub565 yrkande 25 och 1987/88:Ub626 yrkande 9.

Den ojämna *könsfördelningen bland forskarna* uppmärksammas i motion 1987/88:Ub803 (fp) yrkande 5. Motionärerna anför att en ökande andel kvinnor bland forskarna har betydelse inte bara för kvinnorna själva utan

också för kunskapsökningen. Dessutom behövs det ett ökat antal kvinnliga forskare inom alla ämnen för att de bästa forskarbegåvningarna, oavsett kön, skall bidra till att Sverige kan inta en tätposition som forskarnation. Motionärerna uppmärksammar särskilt betydelsen av att jämställdhetsaspekterna finns med vid rekrytering till doktorandtjänster och högre tjänster inom högskolan.

Utskottet instämmer med motionärerna i att det behövs flera kvinnor inom forskningen. Frågan har också uppmärksamats i samband med de forskningspropositioner som behandlats av riksdagen (senast UbU 1986/87:26 s. 26—28). Vid föregående riksmöte behandlade riksdagen proposition 1987/88:105 om jämställdhetspolitiken inför 90-talet. I den ställdes mål upp för hur jämställdheten skall främjas inom olika utbildningsområden under den kommande femårsperioden. När det gäller forskningsområdet konstaterade föredragande statsrådet att förändringarna sker långsamt och att detta i viss utsträckning beror på faktorer utanför forskningsområdet. Olika åtgärder som vidtagits redan tidigare redovisades, och det konstaterades att jämställdhetsfrågor självfallet kommer att ingå i nästa forskningsproposition, som läggs fram våren 1990. Utskottet (UbU 1987/88:34 s. 7—8) anförde i samband med behandlingen av propositionen att utskottet fäster stor vikt vid att ansvariga inom högskolan inser att jämställdhetsfrågorna måste beaktas både i vad gäller kvinnors arbetsförhållanden och karriärmöjligheter inom högskolan och i vad gäller innehåll i och uppläggning av utbildning och forskning.

Regeringen har den 28 juli 1988 beslutat om direktiv för vissa myndigheters arbete med anslagsframställningar i fråga om forskning inför budgetåren 1990/91—1992/93. I dessa behandlas frågan om att förbättra förutsättningarna för rekryteringen av nya generationer forskare. Det gäller enligt direktiven "inte minst möjligheterna för kvinnor till en fullödig forskarkarriär, fram till professur."

Utskottet har i det föregående redovisat att en översyn pågår av förfarandet vid tillsättning av tjänster som professor. I direktiven (dir. 1988:9) för översynen sägs att utredaren skall belysa hur jämställdhetsaspekten beaktas som saklig grund vid tillsättning av tjänster som professor.

Utskottet är enigt då det gäller angelägenheten av att det snabbt blir en jämnare könsfördelning bland forskarna. Utskottet anser emellertid att riksdagen inte nu bör göra något uttalande i frågan, då myndigheternas arbete nyligen påbörjats i enlighet med utfärdade direktiv inför den kommande forskningspropositionen. Riksdagen får således tillfälle att ta ställning till jämställdhetsfrågorna, när resultaten av myndigheternas arbete lagts till grund för förslag i denna proposition våren 1990. Med det anförda avstyrker utskottet motion 1987/88:Ub803 yrkande 5.

Betyg på doktorsavhandlingar

Graderade betyg bör av kvalitetsskäl återinföras på doktorsavhandlingar enligt motion 1987/88:Ub565 (fp) yrkande 26.

Vid riksmötet 1986/87 anförde utskottet (UbU 1986/87:26 s. 25) att nuvarande betygssystem är föranlett av tidigare erfarenhet att ett graderat be-

tygssystem lätt resulterar i en förlängning av doktorandernas utbildningstider. En mer nyanserad bedömning av doktorsavhandlingar får ske i samband med tjänstetillsättningar. Med hänvisning till sitt tidigare ställningstagande avstyrker utskottet yrkande 26 i motion 1987/88:Ub565.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *vissa forskningsetiska frågor*
att riksdagen avslår motionerna 1987/88:K403 yrkande 10, 1987/88:K412 yrkande 2, 1987/88:K431 yrkande 11 och 1987/88:Ub642,
2. beträffande *tillsättande av professorstjänster*
att riksdagen avslår motionerna 1987/88:Ub512 och 1987/88:Ub567,
3. beträffande *befordringstitlar*
att riksdagen avslår motion 1987/88:Ub565 yrkande 24,
4. beträffande *omvandling av utbildningsbidrag för doktorander*
att riksdagen avslår motionerna 1987/88:Ub565 yrkande 25 och 1987/88:Ub626 yrkande 9,
5. beträffande *könsfördelningen bland forskarna*
att riksdagen avslår motion 1987/88:Ub803 yrkande 5,
6. beträffande *betyg på doktorsavhandlingar*
att riksdagen avslår motion 1987/88:Ub565 yrkande 26.

Stockholm den 22 november 1988

På utbildningsutskottets vägnar

Lars Gustafsson

Närvarande: Lars Gustafsson (s), Larz Johansson (c), Helge Hagberg (s), Ann-Cathrine Haglund (m), Bengt Silfverstrand (s), Lars Leijonborg (fp), Lars Svensson (s), Göran Allmér (m), Ingvar Johnsson (s), Berit Löfstedt (s), Carl-Johan Wilson (fp), Marianne Andersson (c), Eva Goës (mp), Ewa Hedkvist Petersen (s), Ingegerd Wärnersson (s), Ulf Melin (m) och Ylva Johansson (vpk).

Reservationer

1. Befordringstitlar (mom. 3)

Ann-Cathrine Haglund (m), Lars Leijonborg (fp), Göran Allmér (m), Carl-Johan Wilson (fp) och Ulf Melin (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 4 börjar med "Vid riksmötet" och slutar med "motion 1987/88:Ub565" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att det är viktigt att stimulera och uppmuntra pedagogiskt skickliga och erfarna lärare. Detta gäller särskilt högskolelektorerna. Inte minst i ett internationellt perspektiv är det angeläget att titelbefordra de

från undervisnings- och forskningssynpunkt mest kvalificerade högskolelektorerna, vilket kan underlätta deras möjligheter att tillfälligt tjänstgöra vid utländska universitet. Vad utskottet här anfört bör riksdagen med bifall till motion 1987/88:Ub565 yrkande 24 som sin mening ge regeringen till känna.

dels att moment 3 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

3. beträffande *befordringstitlar*

att riksdagen med bifall till motion 1987/88:Ub565 yrkande 24 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

2. Omvandling av utbildningsbidrag för doktorander (mom. 4)

Larz Johansson (c), Ann-Cathrine Haglund (m), Lars Leijonborg (fp), Göran Allmér (m), Carl-Johan Wilson (fp), Marianne Andersson (c) och Ulf Melin (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 4 börjar med "Riksdagen antog" och slutar med "yrkande 9" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att utbildningsbidragen snarast bör omvandlas till doktorandtjänster, även om detta innebär att färre forskarstuderande kan få del av detta stöd under studierna. Att inneha doktorandtjänst innebär enligt utskottets mening en sådan fördel jämfört med utbildningsbidrag att det minskade antalet studiestöd väl uppvägs av fördelarna. Regeringen bör därför i samband med anslagsberäkningarna för de närmaste tre åren lämna förslag till riksdagen om hur många utbildningsbidrag som skall omvandlas varje år och om de resurser som krävs under anslagen till forskning. Riksdagen bör med anledning av motionerna 1987/88:Ub565 yrkande 25 och 1987/88:Ub626 yrkande 9 som sin mening ge detta till känna för regeringen.

dels att moment 4 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

4. beträffande *omvandling av utbildningsbidrag för doktorander*

att riksdagen med anledning av motionerna 1987/88:Ub565 yrkande 25 och 1987/88:Ub626 yrkande 9 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

3. Betyg på doktorsavhandlingar (mom. 6)

Ann-Cathrine Haglund (m), Lars Leijonborg (fp), Göran Allmér (m), Carl-Johan Wilson (fp) och Ulf Melin (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 5 börjar med "Vid riksmötet" och på s. 6 slutar med "motion 1987/88:Ub565" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att kvaliteten i forskarutbildningen bör främjas genom att graderade betyg på doktorsavhandlingar åter införs. Detta bör riksdagen med bifall till motion 1987/88:Ub565 yrkande 26 som sin mening ge regeringen till känna.

dels att moment 6 i utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

1988/89:UbU6

6. beträffande *betyg på doktorsavhandlingar*
att riksdagen med bifall till motion 1987/88:Ub565 yrkande 26 som
sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Särskilt yttrande

Tillsättande av professorstjänster (mom. 2)

Larz Johansson och Marianne Andersson (båda c) anför:

Vi uppskattar att jämställdhetsaspekterna betonas i direktiven till den nu pågående översynen av reglerna för tillsättande av professorstjänster. Det är ett stort problem att så få kvinnor innehar högre tjänster inom högskolan och att ändringen därvidlag går så sakta. Vi förutsätter därför att utredaren prövar möjligheterna att påverka situationen genom åtgärder i alla led av tillsättningsproceduren och att utredaren därvid också beaktar vad som anförts i den nu aktuella centermotionen 1987/88:Ub512 av Birgitta Hambræus.